

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکز

دانشکده هنر و معماری / گروه پژوهش هنر

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

گرایش : پژوهش هنر

عنوان:

بررسی تطبیقی گوردخمه های ماد و اورارتو

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر غلامعلی حاتم

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر محمد حسین همافر

پژوهشگر:

سمیرا اصغریپور ساروئی

بهار ۱۳۹۰

تقدیم به:

همسر فداکار و مهربانم جناب آقای مهندس کامران امینی که با صبر و شکیبایی خود امید موفقیت را در من زنده نگه داشته و تنها همراه و یاورم در این راه بوده است.

تقدیم به پدر و مادرم که مظهر عشق مجسم برایم در تمامی مراحل زندگی بوده اند و همیشه مدیون مهربانیهایشان هستم.

تشکر و قدردانی:

با سپاس بیکران به درگاه احدیت، لازم می دانم از زحمات و الطاف استاد گرانقدر جناب آقای دکتر غلامعلی حاتم که با راهنمایی های عالمانه و ارزنده خود در تمامی مراحل تحقیق مرا یاری فرمودند و با تشکر از زحمات استاد مشاور جناب آقای دکتر محمدحسین همافر که با راهنمایی خود جهت پیشبرد این تحقیق مساعدت فرمودند.

تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب سمیرا اصغرپور ساروئی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته به شماره دانشجویی ۸۸۰۸۳۸۶۵۳۰۰ در رشته پژوهش هنر که در تاریخ ۹۰/۴/۴

از پایان نامه خود تحت عنوان : بررسی تطبیقی گوردخمه های ماد و اورارتو

با کسب نمره و درجه عالی دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و د رمواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه های موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.

۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدارک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی: سمیرا اصغرپور ساروئی

تاریخ و امضا:

بسمه تعالی

در تاریخ: ۹۰/۴/۴

دانشجوی کارشناسی ارشد خانم/ آقای سمیرا اصغرپور ساروئی از پایان نامه خود دفاع نموده و
با نمره تمام به حروف و با درجه عالی مورد تصویب قرار گرفت .

امضاء استاد راهنما

فهرست مطالب

عنوان ..... صفحه

فصل اول : کلیات

۱-۱- مقدمه	۱
۲-۱- بیان مسئله پژوهش	۳
۳-۱- اهمیت و ضرورت پژوهش	۵
۴-۱- اهداف پژوهش	۵
۵-۱- پرسشهای پژوهش	۶
۶-۱- چارچوب نظری	۶
۷-۱- روش تحقیق	۷
۸-۱- جامعه آماری	۷
۹-۱- پیشینه تحقیق	۷
۱۰-۱- روش گردآوری اطلاعات	۸
۱۱-۱- روش تجزیه و تحلیل اطلاعات	۸
۱۲-۱- واژه های کلیدی	۸

فصل دوم: ساکنان شمال غرب فلات ایران از هزاره های سوم و دوم پیش از میلاد

۱-۲- اختلاط قومی و فرهنگی شمالغرب ایران در هزاره اول قبل از میلاد	۱۰

- ۱۲-۱-۱-۲- لولوبی ها «اقوام لولوبی» ۱۲
- ۱۶-۲-۱-۲- گوتی ها «اقوام گوتی» ۱۶
- ۱۶-۳-۱-۲- کاسی ها «اقوام کاسی» ۱۶
- ۱۷-۴-۱-۲- مانناها «اقوام ماننا» ۱۷
- ۲۰-۲-۲- تمدن ماد ۲۰
- ۲۰-۱-۲-۲- وجه تسمیه ماد ۲۰
- ۲۲-۲-۲- چگونگی ورود مادها به فلات ایران ۲۲
- ۲۳-۳-۲-۲- خط و زبان ماد ۲۳
- ۲۴-۴-۲-۲- اوضاع اجتماعی و حکومتی مادها ۲۴
- ۲۵-۵-۲-۲- همسایگان ماد ۲۵
- ۲۵-۶-۲-۲- دین مادها ۲۵
- ۲۸-۲-۳- تمدن اورارتو ۲۸
- ۳۰-۱-۳-۲- اطلاعات موجود در کتیبه ها ۳۰
- ۳۲-۲-۳-۲- موقعیت جغرافیایی اورارتو ۳۲
- ۳۲-۳-۳-۲- خط و زبان اورارتو ۳۲
- ۳۳-۴-۳-۲- اوضاع اجتماعی و حکومتی اورارتو ۳۳
- ۳۴-۵-۳-۲- دین و اعتقادات اورارتو ۳۴

فصل سوم : معماری صخره ای

- ۴۲-۱-۳- فلسفه پیدایش معماری صخره ای ۴۲

- ۴۵ ..... ۲-۳ معماری صخره ای.
- ۴۶ ..... ۳-۳ ویژگی معماری دخمه ای (گوردخمه) در تمدن اورارتو.
- ۵۰ ..... ۴-۳ گوردخمه های اورارتو.
- ۵۰ ..... ۱-۴-۳ سنگر.
- ۵۴ ..... ۲-۴-۳ ورهرام.
- ۶۰ ..... ۳-۴-۳ قوشچی.
- ۶۰ ..... ۴-۴-۳ قلعه اسماعیل آقا.
- ۶۴ ..... ۵-۴-۳ قارنی یاروک.
- ۶۶ ..... ۶-۴-۳ ناحیه اورمیه - اشنویه.
- ۶۸ ..... ۷-۴-۳ زنجیر قلعه.
- ۷۰ ..... ۸-۴-۳ شاه تپه.
- ۷۰ ..... ۹-۴-۳ شیطان آباد.
- ۷۳ ..... ۱۰-۴-۳ گوجر قلعه (قلعه گوهر).
- ۷۴ ..... ۵-۳ گوردخمه های ماد.
- ۷۷ ..... ۱-۵-۳ اسحاق وند (سکاوند).
- ۸۲ ..... ۲-۵-۳ فرهاد تاش.
- ۸۴ ..... ۳-۵-۳ فنخیکا.
- ۸۸ ..... ۴-۵-۳ دکان داوود.
- ۹۴ ..... ۵-۵-۳ صحنه.
- ۹۹ ..... ۶-۵-۳ قیزقاپان.

- ۱۰۵..... ۳-۵-۷-کورخ کیچ
- ۱۰۷..... ۳-۵-۸-داودختر (دی و دور)
- ۱۱۰..... ۳-۵-۹-دیره
- ۱۱۲..... ۳-۵-۱۰-برد عاشقان
- ۱۱۴..... ۳-۵-۱۱-روانسر

فصل چهارم

- ۱۱۸..... ۴-۱-تاثیر و تاثرات معماری گوردخمه ای اورارتو بر ماد
- ۱۲۰..... ۴-۱-۱-گوردخمه های تک واحدی یا مستقل
- ۱۲۱..... ۴-۱-۲-گوردخمه های تک واحدی پیوسته
- ۱۲۳..... ۴-۱-۳-جهت گوردخمه ها و قبور داخل آنها
- ۱۲۳..... ۴-۱-۴-نقش پله در گوردخمه ها
- ۱۲۶..... ۴-۱-۵-کتیبه و نقش برجسته در نمای خارجی گوردخمه ها
- ۱۲۸..... ۴-۱-۶-طاقچه
- ۱۲۹..... ۴-۱-۷-ایوان
- ۱۳۰..... ۴-۱-۸-سوراخهای زه کشی آب در گوردخمه ها
- ۱۳۰..... ۴-۱-۹-ستون

فصل پنجم

۱-۵ نتیجه گیری	۱۳۴
۲-۵ پیشنهادات	۱۳۸
منابع	۱۳۹

فهرست تصاویر

صفحه	عنوان
۱۴.....	تصویر ۱-۲ نقش برجسته آنوبانی نی سرپل ذهاب
۱۵.....	تصویر ۲-۲ نقاشی بازسازی شده نقش برجسته آنوبانی نی سرپل ذهاب
۱۹.....	تصویر ۳-۲ محل سکونت تقریبی ساکنان شمال غرب فلات ایران از هزاره دوم ق م
۲۹.....	تصویر ۴-۲ پایتخت اورارتو، توشپا در وان
۳۸.....	تصویر ۵-۲ خدای اورارتویی، خالدی
۳۹.....	تصویر ۶-۲ خدای اورارتویی، تشه با
۴۰.....	تصویر ۷-۲ خدای اورارتویی، شی ونو
۴۹.....	تصویر ۱-۳ قبر آرگیشتی و خانواده در شرق ترکیه در قلعه (وان)
۵۲.....	تصویر ۲-۳ گوردخمه سنگر
۵۳.....	تصویر ۳-۳ گوردخمه اورارتویی سنگر
۵۷.....	تصویر ۴-۳ ۵ کیلومتری جنوب شوتلو، دخمه اورارتویی ورهرام
۵۸.....	تصویر ۵-۳ گوردخمه اورارتویی ورهرام
۵۹.....	تصویر ۶-۳ گوردخمه اورارتویی ورهرام
۶۳.....	تصویر ۷-۳ غرب اورمیه، دخمه اورارتویی قلعه اسماعیل آقا
۶۵.....	تصویر ۸-۳ ۱۵ کیلومتری جنوب غربی سلماس، دخمه اورارتویی قارنی یاروک
۶۷.....	تصویر ۹-۳ ۳۷ کیلومتری محور اورمیه-اشنویه، دخمه اورارتویی اشنویه

- تصویر ۳-۱۰ ۱۴ کیلومتری محور سلماس اورمیه، دخمه اورارتویی زنجیر قلعه ۶۹
- تصویر ۳-۱۱ ۱۰ کیلومتری شمال میاندوآب، دخمه اورارتویی شیطان آباد ۷۲
- تصویر ۳-۱۲ هرسین، ده نو اسحق وند، سه دخمه ازدوران مادها ۸۰
- تصویر ۳-۱۳ هرسین، ده نو، اسحق وند، نقش دخمه میانی، مردی مادی در حال نیایش ۸۱
- تصویر ۳-۱۴ هرسین، شمس آباد، دخمه فرهاد تاش از دوران مادها ۸۳
- تصویر ۳-۱۵ گوردخمه، فخریکا ۸۶
- تصویر ۳-۱۶ گوردخمه صخره ای فخریکا ۸۷
- تصویر ۳-۱۷ سر پل ذهاب، کل داوود، دخمه ای از دوران مادها ۹۱
- تصویر ۳-۱۸ سر پل ذهاب، کل داوود، نقش مردی مادی در حال نیایش ۹۲
- تصویر ۳-۱۹ گوردخمه، صخره ای دکان داوود ۹۳
- تصویر ۳-۲۰ صحنه دخمه ای با نقش خورشید بالدار ۹۷
- تصویر ۳-۲۱ گوردخمه صخره ای در صحنه ۹۸
- تصویر ۳-۲۲ گوردخمه قیزقاپان ۱۰۳
- تصویر ۳-۲۳ گوردخمه صخره ای قیزقاپان ۱۰۴
- تصویر ۳-۲۴ گوردخمه کورخ کیچ ۱۰۶
- تصویر ۳-۲۵ گوردخمه صخره ای داو دختر ۱۰۹
- تصویر ۳-۲۶ دیره، قریه شلین، فرای کن (اتاق فرهاد) ازدوران مادها ۱۱۲
- تصویر ۳-۲۷ ذهاب، میله دیزکه دخمه معروف به برد عاشقان ۱۱۳
- تصویر ۳-۲۸ روانسر دخمه ای از دوران مادها ۱۱۵
- تصویر ۳-۲۹ روانسر بقایای نقش دخمه مادی ۱۱۶

- تصویر ۱-۴ گوردخمه اورارتویی قارنی یاروک..... ۱۲۱
- تصویر ۲-۴ گوردخمه مادی برد عاشقان..... ۱۲۱
- تصویر ۳-۴ گوردخمه اورارتویی قلعه اسماعیل آقا..... ۱۲۲
- تصویر ۴-۴ گوردخمه اورارتویی سنگر..... ۱۲۲
- تصویر ۵-۴ گوردخمه اورارتویی سنگر..... ۱۲۵
- تصویر ۶-۴ تصویر مرد نیایشگر گوردخمه دکان داوود..... ۱۲۸
- تصویر ۷-۴ دخمه میانی گوردخمه سکاوند..... ۱۲۸
- تصویر ۸-۴ گوردخمه اورارتویی ورهرام..... ۱۲۹
- تصویر ۹-۴ گوردخمه مادی قیزقاپان..... ۱۳۲
- تصویر ۱۰-۴ گوردخمه مادی داو دختر..... ۱۳۲

فصل اول

کلیات طرح

۱-۱ مقدمه

« انسان دوران کهن با کندن صخره های طبیعی در دامنه کوه ها و ایجاد حفره ها از یک فضای کوچک محدود به تدریج به فضای بزرگی می رسد و از آن بعنوان خانه یا آرامگاه استفاده می کند . این مبارزه انسان با صخره های سنگی را معماری صخره ای و یا دخمه ای می نامند . عبارتی معماری صخره ای از مصالح آزاد و معمولی ساختمان بوجود نمی آید بلکه از صخره طبیعی ایجاد می شود " (سرفراز، فیروزمندی ، ۱۳۸۱ ، ۶۳)

« با توجه به این ساختار این نوع معماری و ویژگیهای آن می توان آنها را بعنوان یک مجموعه تاریخی مورد مطالعه قرار داد زیرا که ایجاد این نوع حجاری نه تنها از نظر تاریخ هنر و باستان شناسی بلکه برای شناخت تاریخ تمدن ، تاریخ ادیان و روابط فرهنگی بین اقوامی که دارای این نوع معماری هستند، شایان توجه است . (سرفراز و فیروزمندی ، همان ، ۹۳ و ۹۴)

« به نظر می رسد که در بعضی از فرهنگهای باستان کوه غاری مقدس بوده است که برای آئین ها و مناسک مذهبی و نیایشی کاربرد داشته است . در این فرهنگها ، کوه به عنوان اولین مخلوق خداوند که سر از آب بیرون آورده مورد احترام بوده و نقش مهمی در اعتقادات و باورها برای نزدیکی به نیروهای ماورالطبیعه داشته است . گذشتگان معتقد بودند که رب النوع ها در آسمان قرار دارند . بنابراین اگر معابد

و پرستشگاه و گورهای آنها در بالا و در دل کوه باشد به رب النوع نزدیک تر خواهد بود . (حاتم ، ۱۳۸۱، ۱۰۷ و ۱۰۸)

برای مثال کوه بیستون در ۳۰ کیلومتری کرمانشاه نمونه ای از این اعتقادات و فرهنگ می تواند باشد . جغرافی نویسان مقدم، بیستون را بصورت « بهستان » ، « بهستون » آورده اند و برخی از تاریخ نگاران « بهستان » را ماخوذ از بغ نگاشته و آنرا جایگاهی برای پرستش خدایان دانسته اند . (حاتم ، ۱۳۸۳، ۲۹)

رومان گیر شمن درباره گوردخمه ها در ایران می گوید : تقریبا " مسلم است که این آرامگاه ها یا دخمه ها از سلاطین «مادی» بوده است با این حال نمی توان هر یک از آنها را به پادشاه به خصوصی نسبت داد . این آرامگاه ها احتمالا " متعلق به نیمه دوم قرن هشتم تا نیمه اواخر قرن هفتم پیش از میلاد و برخی هم تصور کرده اند که از آرامگاه های آسیای صغیر یا اورارتوها تقلید شده اند و ممکن است این فرض صحیح باشد « گیرشمن ، ۱۳۷۱، ۸۱»

تاریخ اورارتوها نشان داده است که آنها از اطاق ها یا دخمه ها بعنوان آرامگاه یا زیرزمین استفاده می کرده اند در شهر وان آثاری از این دست گوردخمه ها که در دل کوه ایجاد شده اند به چشم می خورد که باستان شناسان آنها را متعلق به پادشاهان اوراتویی می دانند . (کارگر ، ۱۳۶۸، ۵۳)

۱-۲- بیان مسئله پژوهش

اطلاعات و بررسیهای باستان شناسی در مناطق غربی ایران حاکی از این است که پیش از آمدن قوم ماد اقوامی از قبیل لولوبی ها ، گوتی ها ، و کاسی ها که با مردم محلی در آمیخته بودند زندگی می کردند . از طرفی در بخش غربی و نواحی شرقی آسیای صغیر از ابتدای قرن ۹ نهم قبل از میلاد امپراطوری بزرگ و قدرتمندی بنام اورارتو دولت مقتدری تشکیل داده بودند و در بیشتر مواقع منطقه تحت سلطه آنها تا

پیرامون دریاچه اورمیه نیز می رسیده است . لذا فرهنگ و تمدن و معماری این قوم پیشرفته در رشد و ایجاد فرهنگ و تمدن و هنر مادها نقش تعیین کننده ای داشته است .

اورارتوها در شمال غرب ایران استقرار داشته اند و از نظر قومی و فرهنگی و اعتقادات دینی و مذهبی سرزمینی مرکب بوده اند و روابط قومی و فرهنگی میان این ناحیه با ساکنین سرزمینهای مجاور در زمانهای دور برقرار بوده است .

از طرفی توجیه نظری اندیشه شاهی براساس جهان بینی و شیوه سخن گفتن شاهان در کتیبه های بدست آمده از این تمدن و کاربرد تکرار عنوان شاهنشاه یا شاه جهانیان در سنگنبشته های مادها و سپس هخامنشیان نفوذ عقاید سیاسی این تمدن را به همسایگان خود نشان می دهد . (کارگر ، ۱۳۶۸، ۵۵)

پس از غلبه سلاطین ماد بر آشوریان ، سرزمین اورارتو جز توابع مادها شد اما نام اورارتو در کتیبه ذکر شده است . دوره زودگذر و پرتنش ماد اهمیت بسیاری در تاریخ ایران باستان دارد و می توان مطالعات مهمی درباره این تمدن باستانی از نوشته های هرودوت تاریخ نویس یونانی بدست آورده که به پایتخت این تمدن اشاره و آنرا توصیف کرده است که این پایتخت همان « هگمتانه » یا همدان امروزی می باشد . با آنکه اطلاعات زیادی از هنر مادها در دست نداریم اما به جرات می توان گفت که هنرهای عمده مادها تحت تاثیر ایده های اورارتویی بوده است .

« شایان ذکر است که سلطه عقیدتی مغان زرتشتی نیز در هنر سرزمین ماد تأثیرات به سزایی داشته است که بر روی حجاریهای گوردخمه ها باقی مانده است . مقبره های صخره ای که ظاهراً" به زمان هفتم و آغاز ششم پیش از میلاد برمی گردد تصویر ناقصی از هنر و تمدن بخصوص معماری آن زمان است (دیاکونوف ، ۱۳۷۶، ۳۷۴)

هدف از این پژوهش بررسی تطبیقی نوع خاصی از معماری این دو تمدن باستانی ماد و اورارتواست که با عنوان معماری گوردخمه ای شهرت دارد این نوع معماری راه را برای شناخت و تحقیق پیرامون

معماری هزاره اول قبل از میلاد باز می کند .

مقابر اورارتویی که اغلب در آذربایجان غربی قرار دارند و طی بررسیهای سالهای ۱۳۶۰ و ۱۳۶۳ در کوههای آهکی و رسوبی شناسایی شده اند بسیار قابل قیاس با گوردخمه های دوران ماد هستند . از طرفی این نوع معماری بعدها به معماری هخامنشیان راه یافته است .

این معماری علاوه بر روشن کردن پاره ای از اعتقادات و باورهای دینی و مناسک مذهبی این دو تمدن اهمیت دفاعی در مقابل حوادث و عوامل طبیعی رانیز منعکس می کند .

۱-۳- اهمیت و ضرورت پژوهش

برخی از این گوردخمه ها راه را برای شناخت معماری هزاره اول پیش از میلاد که سالها معماری دوران باستان را تحت تاثیر خود قرار داده است باز می کند . از طرفی اگر این معماری و نقش برجسته های آن در دسترس نبود یقیناً " تاریخ هنر و شناخت برخی اعتقادات دینی و مناسک مذهبی و باورهای دینی گذشتگان بر ما معلوم و مشخص نمی گردید لذا بررسی این گوردخمه ها علاوه بر نحوه ساخت آنها از لحاظ معماری و نقش تدافعی ، نوعی نگرش و جهان بینی و اعتقادات دینی دنیای باستان را مشخص می کند .

۱-۴- اهداف پژوهش

۱- روشن کردن وضعیت منطقه ای از فلات ایران که در آستانه تشکیل دولتهای عظیمی چون ماد و هخامنشی است زیرا ظهور این حکومت ها اهمیت شایان ذکری در تاریخ ایران باستان و ایران کنونی داشته است .

۲- بررسی عمیق تر اعتقادات و آیین دینی مردم باستان در ایجاد معماری گوردخمه ای
۳- آشکار شدن دلایل آنچه که موجب ایجاد تفاوت‌هایی در معماری این گوردخمه ها در دو تمدن ماد و اورارتو بوده است .

۴- تداعی معماری هزاره اول پیش از میلاد از طریق بررسی این گوردخمه ها

۱-۵- پرسشهای پژوهشی

۱- آیا فرهنگهای بومی شمالغرب ایران در سالهای ۹۰۰ و ۷۰۰ پیش از میلاد تحت تاثیر فرهنگ و تمدن اورارتو بوده است ؟

۲- آیا تفاوت در نحوه ساخت این گوردخمه ها در دو تمدن ذکر شده بیانگر تفاوت آئینی و دینی و مذهبی آنها بوده است ؟

۳- علت بوجود آمدن این نوع معماری دخمه ای در دوران ماد و اورارتو چه بوده است ؟

۴- رشد و تکامل معماری گوردخمه ای در دوران ماد تحت تاثیر چه جریانی بوده است ؟

۱-۶- چارچوب نظری

رویکرد این تحقیق بررسی تطبیقی دو تمدن باستانی ماد و اورارتو است و در این باب کاوشهای باستان شناسی و نوشته های هرودوت تاریخ نویس یونانی در مورد فرهنگ و تمدن مادها اطلاعات ارزشمندی را در اختیار گذاشته است .

علاوه بر این فعالیتهای باستان شناسی و مطالعات در مورد اوضاع اورارتوها از سال ۱۸۲۳ میلادی توسط « سن مارتن» ارمنی شناس فرانسوی آغاز گردید که امروز نتیجه این تحقیقها به شناسایی مکانهای

اوراتویی در ترکیه ، ارمنستان ، و آذربایجان و ایران منجر شده است .

۱-۷- روش تحقیق

روش تحقیق بصورت تاریخی - توصیفی با رویکرد قیاسی بوده است .

۱-۸- جامعه آماری

جامعه آماری این پژوهش دو تمدن باستانی ماد و اورارتویی بوده است که آثار آنها توسط کاوشهای باستان شناسی و همچنین کتیبه های باقی مانده آشوری در اختیار قرار گرفته است .

۱-۹- پیشینه پژوهش

علاوه بر کاوشهای باستان شناسی در مورد گوردخمه های اورارتویی توسط سن مارتن فرانسوی و اطلاعات مندرج بر کتیبه های آشوری و نوشته های هرودوت یونانی در مورد فرهنگ و تمدن ماد پایان نامه های مشابه موضوع مورد بررسی قرار گرفته است .

*حاجی زاده ، کریم ، ۱۳۷۴، بررسی استقرار های اورارتویی در شمالغرب ایران ، استاد راهنما : حسن طلایی ، رشته : باستان شناسی ، دانشکده تربیت مدرس .

*شکاری ، جواد ، ۱۳۷۴، معماری صخره ای در آذربایجان ، استاد راهنما ، علی اصغر میرفتاح ، رشته : باستان شناسی ، دانشکده تربیت مدرس .

* مهاجری نژاد ، عبدالرضا ، ۱۳۷۴، بررسی تاریخ و تحلیل آثار هنری ماد از دیدگاه باستان شناسی ، استاد راهنما :علاء الدین آذردهمیرچی ، رشته : باستان شناسی ، دانشکده تربیت مدرس